Mörkret och människan

Bokutgåva

Helsingfors. Söderström & C:o förlagsaktiebolag. 1941

Tillägnad min Far.

I

VINTER 1941

KRIGSVINTER 1941

Torget i hamnen.
Högar med frusen torsk och simpor
saltad strömming.
Ett stånd med kålrötter, potatis och gröna
citroner
och mitt i alltsammans ett glasskåp med bleka
hyacinther,
mycket dyra.
Man köper utan en tanke på vad som är loc-
kande eller smakligt
bara efter råd och lägenhet,
så och så mycket saltad torsk och kålrötter och
så en sur citron,
så får man det nödvändigaste.
— Och mjölken var nästan slut i mjölkaffären
i morgse.
Vi fick med knapp nöd vår ranson idag,
min mor och jag.

— Efter frukostgröten med några skedblad
mjölk till
rusar jag längs huvudgatan till arkivet där jag
arbetar.
Skyltfönstren prålar ännu här och var med bal-
toaletter i siden och silverspets
och tunga pälsverk.

Och *blommor* finns det
— inte endast frusna hyacinther i ett glasskåp —
syréner, orkidéer och svartröda nejlikor.
Varifrån de kommer begriper ingen,
när mänskorna fryser med 14 grader i sina
rum —

Det flyger en bild genom min hjärna:
en upplyst restaurant,
festliga dräkter, dämpad musik, skimret av
glas och blommor.
Det susar ett sorl av röster i mina öron,
det sorlet som inte liknar någonting annat,
som säger en att människorna för en kväll är
utanför sig själva
— har glömt att livet är halvhunger, jäkt, miss-
troende,
dragiga rum och grannarnas radio,
lever livet en kväll.
Men så snuddar min blick vid ett annat fönster:
en skyddskårsdräkt, en ränsel och några gevär,
och tidningsståndens löpsedlar stirrar med jätte-
stora bokstäver emot mig:
NYA STRIDER I ALBANIEN MED OFÖR-
MINSKAD HÄFTIGHET.
BEFARAD HUNGERSNÖD I FRANKRIKE
VÅREN 1941.
Då ser jag en sårad soldat med ena benet av-
slitet
i en klyfta uppe i de albanska bergen
i bitande köld.

Jag arbetar i iltempo några timmar,
slår upp i register och kataloger,
svarar på besökandes frågor
och får fram dammiga handlingar,
som ingen rört på ett årtionde.
Jag vet inte längre att jag finns.
— Paus. Kafferummet.
Jag tänder en cigarrett och går fram till fönstret.
Där går en man på trottoaren mitt emot,
och han har samma gång och samma rörelser,
som en annan engång hade —
Var det för fem år sen, var det för två dar sen?
Jag vet det inte.
Men jag vet att mitt mänskohjärta är lika friskt
och lika oförbrukat
som det var då.
Jag vänder mig om
lite yr — det var visst den starka cigarretten
och den svaga kosten —
och ser vaktmästarn, ännu tunnare och gråare
än vanligt,
komma in med surrogatkaffet på en bricka,
och han säger liksom i förbigående:
dom säger att de våra är kallade till konferens

i Moskva
om Petsamogruvorna —
— Jag sitter med några kamrater på en restaurant en kväll.
Vi dricker öl och äter »smörgås» med pålägg.
De flesta i salen pratar högljutt,
men stämningen är på något sätt pressad,
och jazzen i orkestern har en underligt sprucken biton.
Vid bordet bredvid sitter några affärsmän
med extra kristidsinkomster.
De orerar först om konjunkturerna,
då är de tämligen ense,
men så kommer de in på politiken,
och då är den ena förbannat viss om att Tyskland skall segra
och att Europa går en ny strålande aera till mötes,
medan en annan ger sitt huvud i pant på att England plus Amerika
skall hembära segern 1943.
Men en tredje som redan är ganska full
säger stillsamt och lite frånvarande:
»men vad blir det egentligen kvar att ta hand om
när den ena segrar 1943 —»
Men vid ett annat bord sitter det två unga människor,
som inte vet om kriget och krisen och den öronskärande musiken,
och han har ett ärr på ena kinden
och ett litet leende som är utan ord.
Hon har en ljus hårslinga,
som tittar fram under hennes åtsittande svarta hatt
och ögon som speglar någonting som liknar en mörkblå skogssjö.
Och hon ser bara det ordlösa leendet och den lite tärda kinden
och han ser bara den mörkblåa skogssjön —

„EVAKUERAD“

Det är så underligt med ett rum.
Taklampan och skrivbordet och korgstolen
kan vara vänliga och förstående
och viska till en just de små ord man behöver,
men det finns också sådana som ser på en med

kalla ögon
och bara säger ovänliga ting.
Och då kommer jag ihåg en liten förgylld pendyl,
som brukade mäta ut timmarna någon gång förr,
och två rococostolar, som varit min farfars,
som stod på var sin sida om ett bord med marmorskiva.
Och så var det ju en lång rad av böcker
— de upptog nästan en hel vägg —
Egentligen borde jag vara glad,
för jag har haft mycket god tur;
jag fick nästan genast en maskinskrivningsplats på ett kontor,
där allt är putsat och välordnat
och man blir hyggligt bemött —
och inte heller behöver frysa alltför mycket.
Och det är ju nästan allt man kan begära nufortiden.
Men jag är rädd att gå hem varje eftermiddag,
för de ljusmålade väggarna är så underligt kalla,
fastän jag försökt hänga fotografier och landskap på dem
och jag nästan alltid har en frisk blomma i en vas
på bordet framför soffan.

Jag har talat med en god vän som är i samma läge som jag,
och hon säger: »du skall *inte* gå hem från kontoret,
du skall arbeta som jag på en Lottacentral,
där vi tillverkar allehanda varma plagg,
som kanske kan komma att behövas ännu en gång —
och vi har mycket trevligt där,
för alla har nyheter att berätta,
och ibland sjunger vi allsång tillsammans.»
Men nu är det så att mina ben inte riktigt vill bära mig,
när skrivmaskinstyperna dansat för mina ögon hela förmiddagen
— och det har gällt att vara mycket snabb,
för eljes händer det att chefen får en rynka mellan ögonbrynen,
och det önskar jag inte.

Och så går jag »hem» i alla fall
till den moderna hyreskasernen där jag bor
med rum och kokvrå och hyrda möbler.

Och när jag stiger in i hissen ser jag för mig
en urgammal 1600-talsgård,
där jag har vuxit upp,
med ett lågt vitt stenhus och en brunn på gården
och en väldig ask, som sträckte sina grenar ända
över taket.
Och jag minns att man gick uppför stentrappor,
som var ojämna och ganska obekväma
och att man genom fönstret såg siluetten av
ett gammalt runt torn
i närheten.
Och jag minns att jag brukade ta ner en bok
från bokhyllan
eller bara låta tankarna glida en stund,
när jag vilade mig på eftermiddagen,
medan jag såg på kopparsticken, som min far
hade samlat,
och som jag egentligen kunde utantill.
— Men här hör man mestadels en hes radio
på andra sidan väggen,
så tankarna vägrar att komma,
och biblioteksböckerna, som jag ibland lånar
hem till mig
är så smutsiga, att jag har svårt att röra vid dem.

Det silar en sol på morgonen in i mitt rum mel-
lan gardinerna,
men det är inte riktigt samma sol som där
österut.
Och det besynnerliga är att mänskorna som
jag möter på gatan,
när jag går till kontoret inte heller riktigt är
desamma,
fastän de talar samma modersmål som jag
och har samma ävlan och ofta samma bekym-
mer.
Men vanligen går den känslan över,
när jag hamrat på min maskin i sex timmar
och ätit mitt middagsmål på en automat med
andra hemlösa.

Men det är en sak jag ännu är lite rädd för
och det är våren —
För det brukade skjuta ut sådana söta violetta
blomhuvuden
på den gamla asken på gården,
och i varje trädgård i min hemstad
sprack det ut bladknoppar på syrenerna och
fruktträden

— och allt gick liksom genom ett trollslag.
Men här finns inga trädgårdar
bara stenlagda gator och husrader
— och våren kommer väl att vara helt annor-
lunda här
liksom allt annat
— så strängt taget behöver jag väl inte vara
rädd för den heller —

DIKTEN

Det är gråkall vinter
— men när jag går hem från mitt arbete
strömmar det en svag doft av liljekonvaljer
ut från blomsterhandeln där jag går förbi,
och jag har gjort en dikt om den där blomdoften.
Det är alltid så mycket att se till när man kom-
mer hem
— att kläderna blir lappade och gröten kokad
och att den sura veden fås att brinna i kakel-
ugnen.
Men under tiden gjorde jag en dikt om den där
blomdoften
— för då gick allting lättare.
Jag behövde den för att den skulle ge mig ro
om kvällen,
medan radion ropar ut gräsligheter
och det svaga tevattnet äntligen blir färdigt
och allt är så mörkt och trist omkring en
— jag hade alltmer svårt att vara utan den.

Men när jag kom hem från mitt arbete idag
såg jag något.
Det var en lång kö utanför stadens livsmedels-
kontor,
och det var 15 grader kallt.
Där stod en enkelt klädd kvinna
och hon såg på mig med så underliga ögon.
Då stannade jag ett ögonblick bredvid henne
i kön.
Det gällde licens för en extra fruktranson för
barn.
Och kvinnan började berätta för mig
att hon hade svårt att få sina barn att gå till
skolan om morgnarna
för de hade blivit försvagade av undernäring,
när det var brist på allting
smör och ägg och potatis,
och det kom jämnt anmärkningar från skolan

om ouppmärksamhet och dålig förberedelse.
Och frukt hade man ju inte sett sen före jul —
så hon hade därför tänkt försöka få av den där
ransonen.
Men nu hade hon stått i kön så länge
att hon var stel om benen ända över knäna —
Då åtog jag mig att stå i hennes ställe
medan hon gick in och värmde sig i kaféet bred-
vid.

Men när jag kom hem igen och var kall i min
tur till knäna
och skulle ta fram min dikt som jag brukade
medan vattnet kokade upp,
kunde jag det inte längre.
Då vek jag sakta ihop den
och låste in den i min skrivbordslåda
— för jag förstod att den inte var gjord
för allt det som nu skedde.

EN LINJEBILCHAUFFÖR

Idag ser det ut som vi skulle komma fram på
sju timmar
— i vanliga fall räcker det fyra —
men igår var vi på väg nio timmar, på morgon-
turen,
det gör 16 timmars arbetsdag.
Så öser det också ner snö så förbannat varje
natt,
och att staten skall sköta plogningen nu om
morgnarna
lär man inte kunna begära,
när den har så mycket annat att tänka på
med att befästa gränserna
och bolschevikerna inte lämnar oss i fred
— fast de har skrivit under alla slags traktat.

Huff, det var en grop!
Plogningen ja, en får kava sig fram, så gott en
kan på morgnarna
— på dagen går det ju bättre, när vägen är
uppkörd.
Men för smal blir den.
Det vore inte gott att möta en lastbil här mitt
i skogen,
där drivorna är metershöga.
Det är bäst att köra på nu.
— Tiden är nog ur led den.

Fan, var det inte det jag tänkte,
där kom en lastbil!
Nu blev vi fast i drivan,
men bilen stannade åtminstone.
Det gäller bara att hala.
Sku inte vägen vara så ojämn till —
Där gick det en halvtimme.
— Det kommer mer och mer folk.
Ja, sittplatser finns inte mer,
ni får försöka tränga ihop er där bakpå.
— Och nu har vi den där krokiga backen i Snap-
pertuna.
Det gäller ta fart om man ska opp.
Nej, det gick förstås inte.
Alla karlar ut och hjälpa!
Bäst att så många som möjligt stiger ur!
Är det inte isgata här också,
fast vägen annars är tjock av snö.
Ta i linan här framför! de andra får skjuta på
baktill
när jag sätter motorn i gång!
De här gengasarna har inte mer än halv kraft
i backarna, de.
Nej den rör sig inte.
Vi får breda ut granris i backen och försöka
igen.
Satan, så tung den är idag! Dra på,
dra på!
Så där ja, nu gick det!
Svettig är man, men det är man hela tiden,
svettas och fryser om vartannat.
Om man ändå hade hunnit röka en pipa emel-
lan —
Nå, det var väl, där steg en hel hop av,
det lättar betydligt.
— Tiderna var det ja,
kan nån begripa, varför alla mänskor blev galna
på engång,
och likadant över hela världen.

Om *jag* annekterar ett land är det befrielse,
tjänar att återställa världsfreden och så vidare,
men gör fienden det, så är det våldsdåd och
krigshets
och förräderi.
Det här kan aldrig gå i längden.

Och svälta gör man mer eller mindre överallt
— utom soldaterna — och kommissarierna och
politrukerna där på andra sidan,

efter vad det sägs.
— Undras just om hustru min fått några ägg
idag åt vår älsta pojke.
Han har klena lungor säjer doktorn
och sku »gödas» sa han —
Bror min stupade sista vintras,
jag får lov att ha ett öga på hans barn också.
Har inte hunnit se till dem den sista tiden.

Nu börjar förstås snön sila ner igen
och mörknat har det redan.
Säjer ni att det är kallt i vagnen?
Med gengasarn får man varmt bara med full
fart,
och vem kan hålla full fart i mörkret och det
här väglaget?
Vi får nog vänja oss alla att frysa lite.

Nu har jag kört re'n i sju timmar.
Besynnerligt att det känns som om armarna
sku börja domna mot kvällen,
och jag är ändå ovanligt stark.
Men i morgon är mitt lediga dygn ja, ja.
Att få varm gröt till kvällen, när man kommer
hem!
— det räcker kupongerna till, gudskelov, —
och sen sova —
Vad är det för mörkt där i diket framför oss?
En havererad bil naturligtvis,
sådana ligger nu lite varstans.
Jaså axeln är bräckt —
det lönar sig inte att dra opp den nu i mörkret,
men passagerarna kan få plats här allesammans.

Nu kan man sätta opp farten den här sista
milen
som är jämnast.
— Varm gröt och *kaffe* —
Det snurrar lite för ögona i kväll,
men jag känner ju vägen, så att jag visst kunde
köra den i sömnen.
Och i morgon får en sova.
— Allt går nog bra bara ryssen kunde fås längre
bort
— och Viborg och Hangö tillbaka —
Men det blir väl någon råd med det också —
vi har inte sett slutet än.
— Ja så är vi då framme —

DE NAMNLÖSA

Edra namn basunas inte ut av tidningar och
radio.
Ni har inte presterat rekord i höjdhopp eller
boxning
i sänkandet av handelsfartyg
eller bombkastning av arbetarkvarter.
Ni lever i en tystnad som blir djupare
ju längre ni når i ert arbete.
Ni kämpar utan yttre åthävor
segt, oavlåtligt,
utan visshet om att engång få se solen gå upp
över ett fullbordat verk.
För en heder som världen söker förneka
en framtid som är osäker,
för det sista heligt mänskliga
som finns gömt inom människan.

Tystnadens män
i städernas trängsel
i studerkamrarnas köld
i avlägsna bygder
— namnlösa, spårlösa skall ni försvinna
utan tanke på lön
utan tanke på erkännande
— ensamma i ensamhetens strid.
Gärningens villkor var tigandet.

GEMENSKAP

Det var en surmulen eftermiddag med snöslagg
och de bristfälligt skyfflade trottoarerna
gapade tröstlösare än vanligt emot mig
när jag gick hem.
Mina elever hade visst varit mer förströdda i
skolan än de brukade
denna nervösa vinter.
och radion hemma var också mer än vanligt
krass
i sitt utmålande av den förstörelse, som bomb-
flyget åstadkommit
i »fiendens» städer
och av den härjade landsbygden
där de »segrande» gått fram.
Men min mor bad mig gå över gatan till en gam-
mal dam mitt emot med en bok
— en eterisk gammal dam med snövitt hår.
Hon är ensam och sjuklig
och lämnar sällan sitt rum,
men jag vet intet av vikt som sker i mänsklig-

hetens liv
som undgår henne
eller lämnar henne oberörd.
Och hon ser på allt med samma milda och visa blick
som såg hon genom allt.
Och hon begär själv ingenting mera.

Men i kväll var jag ändå orolig
— det skedde liksom alltför mycket.
Atmosfären omkring henne var lika klar som vanligt,
men utan att jag själv visste det, brast det ur mig:
hur skall vi orka längre!
Och hon såg på mig som hon alltid brukade göra och sade:
jag tänker också så ibland — kanske gör jag det ofta —
men innerst inne vet jag ändå att mänskorna
behöver varandra alltför mycket
för att de slutligen skulle kunna undvara varandra,
och därför vet jag att gemenskapen skall komma
att segra ännu,
hur mörkt det än ser ut.

När jag gick hem gjorde jag en lång omväg,
för molnen hade skingrats och luften var lätt
och frostig
och rakt över mitt huvud fladdrade ett vitt norrsken
i fina strimmor.

EFTER KRIGET

I

Ett år hade vi varit gifta när det skedde.
Då inkallelseordern kom hade min man endast
tre dagar på sig
för att bli färdig.
Jag arbetade som i feber för att hjälpa honom,
själv hade han fullt upp på byrån med att instruera dem,
som skulle överta arbetet där efter honom.
Vi såg varann bara om kvällarna.
Underliga kvällar
underliga nätter.
Vi kunde inte längre säga varann det som var

osagt.
Vi låg bara tysta.
Det var mycket nog —

Så gick det två veckor.
Jag fick brev, ömma som förut,
men med någonting mörkt och okänt mellan
raderna
som jag inte vågade se in i.

En dag ringde prästen på hos mig —
Johan hade lastat en ammunitionsfora,
när bomben föll.
Man fann aldrig mer än några små rester —

Vad som sedan följde minns jag ingenting av.

Vår lilla flicka föddes några månader senare.
Nu jollrar hon i rummet bredvid,
hon upptar hela min tid.
Men innerst inne är jag fylld av en underlig
rastlöshet.
Jag skulle göra något jag inte kan,
det skulle ske något som inte sker.
— Vi offrade allt och mörkret tycks bara tätare,
ringen dras bara trängre omkring oss.
Skall vi aldrig vakna mer ur den förfärliga
drömmen?
Skall ljusglimten på min fönsterpost aldrig mer
bli ett solsken?
Skall den smältande snön aldrig mer betyda
vår?
— Min lilla flicka, skall hon genomgå allt det-
samma som vi?
Skall hon dö just när livet öppnar sig för henne —
skall hon leva ett långt liv, fast hon redan är
död?

II

Det står en bokhylla i ett rum
med Goethe, Schopenhauer, Bergson
och våra svenska klassiker från sekelskiftet.
Det hänger en räcka porträtt på väggen över
sängen
Beethoven, Gluck, Mozart —
Och skrivbordet står orört, som han lämnade
det,
när han reste ut min son,
för att inte komma tillbaka —

Där står skrivtyget, som han engång fick som

gosse
och förstoringsglaset och brevvågen
och ett gammalt gulnat porträtt av Nietsche
som engång var hans idol.
Och allt skall stå orört än så länge.

Det gäller ju bara att arbeta för att komma
vidare igen,
och det har jag gjort i tio långa månader,
arbetat för hemlösa,
landsflyktiga och utblottade,
och jag har sett mycket som var namnlöst svårt.
Kanske kom jag på det sättet över dessa tio
månader.

Men ibland kan det komma en tanke:
det är ju så meningslöst alltsammans,
detta mördande och förstörande ute i världen,
som inte har något slut.
Och då går jag igen in i min sons rum,
bläddrar i hans anteckningar från gossåren
och i de få artiklar han hunnit publicera
och i det stora manuskript han redan hade på-
börjat —
Och en sådan dag kan jag inte mera gå ut till
mina skyddslingar
i stadens utkant,
för då känner jag att jag själv ingenting har
att ge.
Men det kommer ju en ny dag igen,
och jag vet att jag då skall vara frisk och arbets-
duglig på nytt.
För det finns ju ändå ingenting annat för oss
människor
än att försöka hjälpa varandra.

II

1939—1940

PÅ POST

(Oktober 1939)

I

Hemma ligger sydåkern ännu oplöjd.
Frosten har gått över betor och turnips,
som inte hann bärgas.

På höstgråa vägar vi vandrar tillsammans
mot mål vi ej känner.
— Det skymmer mot kvällen.
Min hustru därhemma,
har hon hunnit vända
trädgårdslanden redan?
Har hon ensam forslat
veden jag fick lämna?
— Vi går att gräva löpgravar alla gemensamt,
ingen av oss frågar efter diket därhemma
som inte hann grävas.
Något annat, något större
förestår oss alla.
Liksom kornen i sanden
som vi vänder med spaden
är vi länkar i det hela.

II

Jag lämnade mina barn i min moders vård
för att själv gå ut att vårda,
om det skulle fordras,
sårade i fält.
Och barnens far hade redan tidigare lämnat
dem.
Jag sitter nu med hundra andra och viker för-
bandstyg
och fållar flanellsbindor
långt in på natten.
Och i morgon väntar nya högar av vitt.
Men tankarna rör sig.
Min lilla Henrik, han leker med sina trähästar
och frågar alla dagar efter mor.
Han är fyra år.
Hans syster ligger ännu i sin korg,
hon har redan glömt mig.
Kanske kan jag aldrig komma tillbaka.
Men det fanns intet val.
Stundom är det något som väger mera
mera än moder
mera än fader betyder för sitt barn.

III

Min penna ligger kvar hemma på skrivbordet.
Det var en sida i boken jag inte hann fullborda.
Förunderligare händelser går jag själv nu till
möte.
Igår har jag burit stenar och sand

lera och tegel
till vallar och befästningar.
Det var ansträngande och tungt
men också så självfallet, som hade intet annat
kunnat ske.
— När jag nu ligger vaken om natten i den stora
sovsalen
och hör kamraterna sova omkring mig
minns jag igen den där sidan
som jag inte fick skriva färdig.

Den var nämligen av stor vikt.
Kanske det viktigaste jag skulle ha sagt.
Jag vrider och vänder på den
men ser den inte längre som den skulle ha varit.
Där är någonting borta.
Men märkligare sanningar går jag kanske nu
att fullborda
en bland hundratusen
— med livet som insats.

OMVÄRDERING

(November 1939)

I

Skall min oväns lömska små anslag
få betydelse för mig igen engång?
Skall min grannes självbelåtna småleende gå
mig på nerverna?
Skall jag minnas att jag den gången gick miste
om en framgång
jag hade räknat på.
Allt är så långt borta.

Spårvagnen gnisslar på samma sätt som förr
och stannar med samma ohyggliga rassel,
och en bil sveper mjukt och fantomlikt förbi.
Människor rör sig i dimman och blir ett med den
som alla höstar
— och ändå är ingenting som förr.

Vi som går på gatan
vi är inte längre bara vi,
vi är något annat tillika,
vet något annat
tror något annat
tänker något annat.

Vi var alla små, små hjul,

som snurrade runtomkring oss själva,
och små, små kryp, som plockade upp de korn
vi hade fått sikte på.
Vi var kanske också små spegelglas,
som lät stjärnorna då och då återkastas i en
skärva
någon klar och tindrande kväll.

Och våra tankar gjorde stundom ganska våg-
samma utflykter
ända in i det obekanta.
Men de kom ganska säkert tillbaka igen
och hamnade efter sina irrfärder
i det välbekanta mikrokosmos
som var vi.

Nu är vi ett litet stycke av en stor enhet,
en lem i ett stort verktyg,
en muskel i en enda vilja.
Och gatorna ligger ödsligt bara framför oss,
och skymningen är en annan skymning än förut.
Vi är kvistarna och barken och barren i ett
stort träd
med rötterna ända ned i det okända.
Och vart barr måste fylla sitt värv och andas
och tillföra trädet luft och ljus
om det skall leva.

Allt har blivit så främmande och stort,
och det kan hända
att vi stannar ett ögonblick på gatan
för att se oss omkring.

II

Vi skulle gifta oss om tre månader.
Vi hade byggt upp vårt hem i en villastad,
vi hade röjt och planerat.
Vi skulle ha trädgård och brygga och terrass
och båthus nere vid stranden,
och allt var nästan färdigt.
Det fanns bara ett mål och en mening
för dig och mig.

Men idag susar furorna
och nu är allt något annat.
Det är bara stora mörka barrskogar
och små glimmande vattenblänk emellan
och gråa åkrar nere under åsarna,
nyplöjda åkrar och med fin grön brodd,
och glestsådda röda hem mellan skogarna.

Det är bara ett ändlöst, stumt och höstligt land
med hemlighetsfulla barråsar.

Och en solskensglimt träffar det höstliga landet,
tänder sjöarnas speglande ögon
och de sista gula löven i brand
och smeker skogarnas mörka grönska
i en varm prakt
och låter molnen kasta sällsamma violetta och
bruna skuggor
över de gråa åkrarna och de avlövade dungarna.
Och den tidiga skymningen faller sakta
och sveper skogarna och dälderna i sin blåa slöja,
och den genomskinliga luften sugs liksom upp
av den,
medan stjärnorna tänds en efter en
på det glasklara himlavalvet.
Det är bara ett ändlöst höstligt land
och ingenting annat.

TROTS ALLT —

(Februari 1940)

Det gäller bara att se rakt fram
icke åt sidan.
— Det sker så mycket.
Min väns hem är uppbränt,
och allt vad han ägt har gått förlorat.
Hans familj söker sig en fristad inne i landet,
som redan hyser flera än den egentligen kan.
Fadern är själv vid fronten.
På två veckor har inga underrättelser kommit
från honom.
Men fienden pressar hårt på vid Kämärä och
Taipale och Viborg,
och han sänder hela tiden nya utvilade divisio-
ner i strid.
Och var dag rullar nya fullsatta ambulanståg
från Karelska näset.

Det händer så mycket besynnerligt i världen,
som vi inte rätt kan förstå.
Ett faktum är inte längre ett faktum,
utan dess innebörd är beroende av de politiska
vindarna
där allt passerar.
Bomber, som sprängt sönder sjukhus och fred-
liga byar
och satt hela arbetarkvarter i brand,

har inte alls fallit ner,
och »rättvisa» betyder endast att man har de
starkaste kanonerna.
En statlig nyhetsförmedling i Europa företar
helt små retoucheringar
i ett annat lands karta,
när den utsänder krigsnyheter därifrån,
och mellanfolkliga traktat kränkes endast av
motståndarn.
Men det gäller bara att se rakt fram
och inte dröja vid det oförklarliga
och otroliga
och inte låta mardrömmens grepp om vårt liv
bli alltför fast —
Ty hem och anhöriga
och dödsbud
och uppbrända gårdar
och sårades namnlösa lidanden
har inte samma innebörd som förut.
Och det finns bara ett mål och en vilja:
att övervinna lögnen.

DEN UNDERLIGA FÅGELN

(Den 16 mars 1940)

Det synes ibland som om *sanningen*
ville gömma sig undan i världen
när den behövdes som bäst
— och den smusslas undan bakom vackra kulis-
ser och målade draperier
tills den blir helt osynlig.

Alla *vet* var den finns,
men när den skall tagas i bruk är den som bort-
trollad,
och det är omöjligt att få syn på den.
Men kvar finns det vackra deviser och broderier
som alla lär sig utantill.
Och alla går förbi och omkring sanningens göm-
ställe
och vet var den är,
men ingen vågar öppna för den.
För mänskligheten älskar de vackra deviserna
och den tror slutligen själv på dem.

Men den lilla underliga fågeln sanning
är det något särskilt med,
och den lever alltjämt kvar i sitt gömställe
starkare än alla deviserna.
Den är en så sällsynt företeelse,

att när vi engång fått sikte på den
kan den inte mätas med de största upptäckter
och de dyrbaraste skatter på hela jordklotet.
Men mänskorna skyndar sig att låsa väl till om den,
och de målar allt vackrare draperier
och fråssar i »syften» och »utredningar»,
och den övriga mänskligheten lyssnar andlös på dem
för detta är någonting som den uppskattar.
Men sanningen vågar ingen öppna för
ty den har den egenheten
att den inte har några »syften» alls och inga »förklaringar».
Den bara *är* rätt och slätt.
Och den kan inte skönmålas och inte bäras
omkring som en kliché
— för i samma ögonblick vore den ingen sanning längre —
och mänskorna måste ha något som de kan se på
och spegla sig i,
som de kan dyrka,
och som framför allt inte är obekvämt.
För sanningen har den lilla egenheten
att den också *fordrar*
utan alla betingelser
och alla kommentarer.

Men den lilla fågeln sanning
som vi fann häruppe denna hårda vinter
och som flugit framför oss i köld och nöd,
den har förvandlats till en låga av nästan genomlysande klarhet,
och den skymtar ännu alltjämt i nattmörker
och frost.
För den lever lika starkt
trots alla försök att låsa den inne.
Och när vi nu måste börja allt ånyo,
och livet tränges samman till en enda svårframkomlig stig för oss,
skall den hjälpa oss genom mörkret
och med alla de övermåttan tunga bördorna
vi fått bära.
Och inga försök att trolla bort den
och gömma den bakom de vackra deviserna
skall mer kunna förinta den.

HÖST I TRÄDGÅRDEN

(Bromarv, september 1940)

Trädgårdsland vändas,
mörkbrun och tung klibbar jorden vid spaden.
Djupare tränger den
ända ner till alven.
— en rad lastbilar far skramlande förbi på vägen,
lastade tungt med bjälkar och plåtar,
material för baracker och skjul.

Dova, jämna skott ljuder från »andra sidan».
Vem skall så här i vår,
för vem vänder vi jorden?
Glänsande och fuktig bredes tången över sän-
garna,
halvmultnad, musselfylld,
doftande sälta och jod.

Idag hörs ett oavbrutet dån av flygplan i söder.

Vi planterar bärbuskar,
blandar omsorgsfullt mullen,
lägger ner dem varsamt
en efter en.

Nu kom en flygmaskin lite för nära,
vårt luftvärn ger signal.
— Vem skall plocka bär här nästa år?

Smultronen omläggas,
små, små plantor frigöras,
planteras i rader
står som i ett leksaksland.
Nu hörs ett dovt rassel på vägen,
det liknar ingen lastbil,
skrämmande och tungt nalkas det långsamt.
Ljudet går genom nerverna
— nu blir fordonet synligt.
En grov kanon forslas vidare mot gränsen —

III

SOMMAR 1941

NATT I TAVASTLAND

Sval och fuktig andas natten genom fönstret
efter heta timmar.
Aspen prasslar, knappast märkbart.
Lönnen tecknar skarp sitt mönster
mot den ljusa himlen.

Då och då ett flygplanssurr vid horisonten.
Skott i fjärran som från andra världar.

Vaknar upp i ångest ur min slummer.
Var det skott vid Riga eller Vuoksen
— vid Smolensk, Beresina, vid Dnjestr
— nya mord i Kiev eller Dorpat?
Åter slummer. Onda drömmar.
Någonting har skett för längesedan
— när jag ännu nästan var ett barn,
någonting jag aldrig mera
kunde vakna helt ifrån till livet.

Det finns mörka, underliga skogar tätt invid oss
där vi vandrar.
Sorgsna bruna blommor växer där i dälden.
Det finns blinda lagar man ej borde varsna
alltför tidigt.

— Doft av klöver tränger genom natten,
ängar, tunga, yppiga av grönska
badar mjukt i dimman,
medan himlen, genomskinlig, ljusgrön
spänns däröver

— Har man engång fattat alltför mycket
av det ofattbara, blinda, ödesbundna,
måste man för varje gång man stannar under vägen
alltför söndrad
tränga åter genom samma mur
till andra sidan
för att kunna börja åter ...

— Vad var det som skar igenom tystnan?
En krevad, en bomb som föll, ett sprängskott?
Kom det ifrån staden här helt nära?
Åter tystnad.

Gryningsvinden börjar andas genom träden.
Dimman färgas rosenröd i norr,
och som en drömsyn stiger solen
målar himlavalvet gult och blekrött.

Men i öster stiger smal och vit en pelare av rök
mot fästet.

— Ännu dröjer svalkan över träden,
svalorna har vaknat, pilar genom luften.
Långsamt tränger värmen ner mot jorden,
suset av insekter börjar anas.

Flygplanssurret tystnat,
inga skott kan mera höras.

Natten glider

oförmärkt och linddoftsmättad
ut i dagen.

MOT FRONTERNA

I

Militärtåg österut.
Äldre män, bleka, tärda män,
brunbrända, sportsmässiga
— unga gossar.
Trängsel på plattformen.
Man hör några ord:
»två söner ute, nu reser min man»,
hårt sammanpressade läppar, spänd blick
inga tårar.
Stim av röster, forcerad glättighet:
»vi ses igen»!
Ett försök till leende.
En ung man står ensam, som kom honom intet
vid av allt omkring honom.
Han stirrar med mörka ögon liksom in i ett
annat land.
Två unga mänskor sammanslutna
tigande.
Ännu har de två minuter — nu står tiden stilla.
— I andra ändan av tåget sjunger man en
krigssång.

II

Sen julikväll.
Gränsstad, nyss bombarderad,
nu helt utrymd.
Gravens stillhet.
Brandrök från brinnande skogar sveper omkring
husen,
skymmer dem.
Upprivna gator,
avspärrade övergångar,
tomma fönsterbågar gapar här och var.
Icke en människa.
En nerbränd gård står på en kulle med svart-
nade eldstäder
och kvällshimlen dunkel, brungul bakom,
gravens stillhet.

III

Färd genom natten,
släckta lanternor, gråklädda väpnade män.
Fälten i dimma.
Det blixtrar till på himlavalvet
— ett långt, utdraget dån följer.
Skogarna är främmande,
rökdiset framför fjärdarna skymmer sikten.
Nya blixtar i båge på himlen,
skotten blir tätare.
Vi far genom några byar.
Husen livlösa,
icke en ljusstrimma,
icke en levande varelse syns till.
Vid vägen blott några gråklädda på väg till
sin förläggning.
Det mörknar mot midnatt,
Man skönjer knappt skogen vid sidan av vägen,
åker rätt in i mörkret.
Brandlukten blir starkare.
Det dånar till söderut,
en lång krevad
och ekot fortplantar sig som en rullning
längs de klippiga skären.
— Men bakom dimtäcket hänger en violettröd
månskiva,
främmande, besynnerlig,
som ett halvöppet gap.

AUGUSTISTORM

Smäckra som palmer svajar och böjer sig furor-
nas stammar,
björkarnas kronor mänger sitt ljusa och dröm-
mande prassel
in i orkestern, medan långt nere fjärden i upp-
ror,
grågrön och skummande vältrar sitt flöde upp
emot alarnas
knotiga rötter, kantande stranden med brun-
röda tången.
Utdragna dånet av skotten försvinner, förintas
i bruset,
klippiga hällar och tvärbranta bergsstup ej
längre ger eko.
— Stympade människor ligger på slätten vid
Dnjepr och Luga
uppe vid Salmis, vid Aunus och Salla; sårades
jämmer

slukas av skogarnas milsvida djup, av myrar och moar.
Jättevidunder i skyn och på jorden plånar ut städer
sopar från marken åkrarnas skördar — mord-brand och vådeld
härjar vad bomberna sparat — vildmarken vinner det åter.

— Stormen blott ökar, nu rasar den över åsar-nas ljungmark,
granarnas toppar brytas och sveper som kvastar längs jorden
— liksom vid bombnedslag furornas kronor bräckas som pinnar
inne i skogen, där stammarna svedda och stym-pade dröjer
ännu som spöken runtomkring klyftor och ga-pande kratrar.
Lik en orkester, vinande, dånande, smekande, sargande
brusar den fram, där stämmorna blandas, heta och kalla,
vaknande, bristande, bringande vanmakt och nöd eller lisa.
Jämmerrop flätas samman med jubel och gråt till en enda
tonande enhet, som likt musiken hämtar sin kraft ur
alla de brunnar, dolda och kända, som livet är givna.

— Stormar som rasar i människosinnet, djupare stammar
dessa ifrån än vi själva med tanken har fattat och letat.
Lika förödande grodder stundom människan bär på
som de minor och sprängskott skogarnas tyst-nad begraver.
— Engång kanhända det skedde, engång har knutits hårdare
fjättrar kring sinnet, än livet senare mäktade lösa —
Fängsla en havsörn, och ettdera händer: antin-gen slår den
vingen till blods emot gallret tills senorna bris-ter eller
lever den ruggig och liknöjd ett liv som ej längre

är leva
Skulle då mänskan mindre än örnen träffas i
djupet,
stryps hennes vilja, tvingas hon leva i bur bakom
gallret —

— Vita och blygråa skyarna skockas och tätnar,
ila med jagande fart högt över skogarnas toppar.
Luften skymmes alltmer, det sylvassa regnet
piskar
åkrarnas vete och korn, ännu ej bärgat, mot
mullen.
Fruktträdens omogna skörd singlar från grenar-
nas klykor,
blommorna rivas till döds, slokar på sviktande
stjälkar.

Plötsligt som regnet störtat mot jorden rämnar
så åter
skyarnas blygråa tak, luften fylles av ljuset.
Silvervit, strålande, segrande solen nu bryter
igenom
molnen och skiner ner över ängar och mejade
åkrar.
Skrovliga bergen och stenarna glänser av ymniga
vätan,
skogarnas tallösa barr speglar ljuset ånyo,
medan ett leende, vilset och främmande, sprider
sig tveksamt
över den härjade, plågade, söndertrasade
jorden.

— Underlig visshet: mänskan är ändå inte helt
örnen
eller lik tigern i bur, berövad viddernas
frihet.
Ensam hon är i skapelsens mångfald, fast hen-
nes rötter
suger sin kraft ur alstrande mullen som djuren
och gräsen.
Människan växer som markernas ört, som örn
och som tiger,
men hon kan växa också helt annorlunda än
dessa.
Världen är inte för henne endast öknarnas vid-
der,
svala källornas sorl och solens brinnande rym-
der
— inåt sig själv hon ser milsvida andra länder.

Icke *ett* liv allenast är hennes, hon lever en mång-

fald
öden och liv — mister hon ett kan hon vinna
ett annat
— fastän det synes ibland som vore de kedjade
samman.
Underlig människan är, och begränsningens
eviga lagar
gäller icke för henne med samma bud som natu-
rens.
Stormen bedarrat. Liksom när blodet, som
ohämmat bultat
i ådror och pulsar plötsligen stillnar, när man
förnimmer
sällsam musik, som icke i ord eller tanke kan
fångas,
mattas och saktar dånet därute, förvandlas till
brusning,
sedan till viskning — mjukt som när smekande
händer bringar
långsamt ett febersjukt barn till ro och för-
lösande slummer.

— Skotten blott dånar vid Hangö och Reval,
vid Dagö och Narva,
nere vid Kaukasus gränser, vid Mannheim,
Boulogne och vid Tobruk.
Döende händer famlar i vånda — bristande
ögon
stirrar mot stjärnor, lika oändliga här som på
stäppen.
— Skall väl den hets och förnedring som män-
niskan gripit
lösas ånyo, finner hon engång sitt mänskliga
värde
— människans gåtfulla mål, gnistan som nu
synes slockna?
Eller är den re'n död, förintad i fasornas nät-
ter ..?

Skogens döende brus ensam ger frågorna svaret.

IV

OMPRÖVNING

Jorden brinner.
Aldrig har dess vånda varit mer förtätad,
ringen kring allt levande har aldrig slutits

mera hårt
och bundit oss i bojor.
Jorden brinner.

Lösenord som burit mänskligheten,
lyst som stjärnor
smutsats och förnedrats,
dragits ner i stoftet.
Solar som har värmt och eldat
falnat såsom bränder.

Inga formler människorna skapat
håller mera.
Falska ord vi lyssnat till i alltför dyra dagar
nu har blottats,
spruckit såsom bubblor.
Fristen som oss ännu givits rinner.
Vad är viktigast för oss av allt i livet?
Jorden brinner.

Engång var det
viktigast av allting att få offra
det som var oss dyrast,
det som ensamt tycktes göra jordelivet värt
sin plåga
— att allena utan varje stöd och mänskligt
bistånd
träda ut i natten.
Lika ensam
som ett skogens barr är ensamt under drivan,
som en stjärna
med myriader mil till nästa ljus som glimmar
är omätligt ensam.
— Engång var det
viktigast av allting att få fånga
vårens första svaga glimt i frosthård jord,
i isbelagda sjöar,
hasseldungens lätta aningsfulla susning
genom bruna hängen,
gökens sista lockrop,
kvällens viskning, när det skymmer,
och den ofattbara sommarnattens blåa sken
som sveper jord och vatten.

Engång var det
att se vidder öppna sig
som intet öga skådat,
höra vingslag ifrån starka fåglar
susande i än mer vita nätter
känna blodet
flytande som eld i än mer spända ådror

veta aningen, som ingen vågat ana
bliva sanning.

— Engång var det
att få böja sig i stoftet
överlämna allt vårt eget åt en annan makt
och själva plånas ut som ängens blommor
plånas ut, när frostens första vita svepning
täcker fälten.

Intet av allt detta håller längre.
Viktigast av allting är ett enda,
att få veta
vad är detta: *vara mänska.*

Vara människa är icke måttlöst ängslas
och förnedras,
välva all vår skuld och skam
och våra onda tankar på en annan,
frälsas rena.
Vara människa är själva bära
yrseln, följden, straffet, plågan
av vår handling
— icke tvingas att förneka mänskans särart.
Icke kräva gudsfullkomning
av en gräsens vederlike.

Vara människa är känna gränserna
vi pendlar mellan
— nära djur och gudom.
Skapelsens myriader liv vi bär inom oss
från myriader sekler.
Ett och allt vi är
och likväl något eget, nytt och ändlöst
— bundna såsom furans rot är bunden intill
marken
men med frihet att få pröva nya rymders sol
i nya etersfärer.

Söker vi att bryta bandet
— hela denna kedja liv från evigt och till evigt —
bryter vi på engång grunden,
som vi hämtar näring ur
vår egen rätt att *vara*
— denna sällsamt stora, rika,
hjälplösa och tunga gåva
vara mänska.

Som vid solnedgång i täta mörkret mellan sko-
gens stammar
plötsligt glimmar till ett ljus
som nästan bländar ögat,

kommer en att stanna halvt förvirrad
— lyser det en sällsam stund när mörkret fallit tätast
som en visshet:
Människan är barren, löven,
mossan, gruset, som vi trampar,
fläkten som ger luften liv
och fjärran stjärnevärldars solljus.
Men hon är tillika något mera
något som ej markens ört kan fatta.
Hon är kampen mellan skilda världar,
spänningen i alltet som förtätats
inom mänskan
mellan jordisk hunger och en trånad att få offras
för en annan — för ett större.

Det är hennes öde, bann och gåva.

Människan allena bär på denna spjälkning mellan viljor
— själv en lekboll under hårda vindars spel
och blinda öden,
själv ett universum,
där allt brytes,
som i jordelivet tar gestalt och toner.
Blind och suverän är mänskan,
men sitt ursprung kan hon aldrig neka
— kedjad intill evighet
vid allt av stoft som andas —

Svävande, bävande, trevande ljuder fiolen i natten,
tonen letar sig fram över svindlande stup, över öknar.
Fram genom glasklara, isiga rymder den tvekande glider,
stegras, fylles, förstärkes, förtätas, spännes till bristning
— når till det ytterstas gräns, landet där människotanke
aldrig har prövat en stig, aningen aldrig ett fäste
— längre än människokänslans gåtfulla yrsel når den,
gnistrande som en kristall, dallrande som en droppe
dagg på ett strå i gryningens timme bristande dallrar,
ensam i rymdernas djup, oåtkomlig och fjärran.

Bävande, trevande susar fioltonen längre i
natten
— plötsligt den sjunker, klagande, kvidande,
skärande når den
människonejder, krymper i vånda, ångest, för-
färan,
tänjes ånyo ut till en enda förtärande smärta,
innan den dämpas, domnar, förtvinar och slock-
nar i vanmakt.

Åter den stiger, smärtan den fyller, bräddfullt,
förtvivlat,
mänskliga ångestens skri rågar tonernas flöde.
Krympande, rysande, vrider sig tonen — men
plötsligen bär ej
stråkens svidande drag jordiska smärtornas tec-
ken,
människohjärtats sorg, rymmes ej mera däri.
Renad, förklarad, förvandlad, den närmar sig
jublandets gränser,
löses i vingad flykt, sväller i segrande frihet.
Jordiska känslornas skal oemotståndligt spränges
offret förvandlas till skänk, smärtan till svidande
lycka.
Större än levandets jubel den lyfter vart stråk-
drag mot höjden.
Offrets mysterium här tonernas flöde löser
självmant och lugnt som när höljande bladen
kring mognande knoppen
brister i gryningens sol och blomman badar i
ljuset
— hemligt det sker en sekund, när livet har
stannat i bidan.

— Människa, grässtrå, markernas sandkorn,
ensam du bär på
strängarnas under, ensamt hos dig har gåtornas
gåta
lösts i befriade, ändlösa, hemliga, brinnande
stunder.

Svävande, bävande, trevande ljuder fiolen i
natten.

INNEHÅLL

I VINTER 1941

Krigsvinter 1941	9
»Evakuerad»	15
Dikten	21
Linjebilchaufför	24
De namnlösa	30

Gemenskap 32
Efter kriget I—II 35

II 1939—1940

På post I—III 43
Omvärdering I—II 49
Trots allt — 54
Den underliga fågeln 57
Höst i trädgården 61

III SOMMAR 1941

Natt i Tavastland 67
Mot fronterna I—III 71
Augustistorm 76

IV OMPRÖVNING

Jorden brinner — 87
Engång var det — 89
Vara människa är icke — 92
Som vid solnedgång — 94
Svävande, bävande, trevande ljuder — 96